

Wadvogels in de westelijke Noordpolder

Resultaten van 14-daagse tellingen in 1995/96, 1996/97 en 1997/98

Johan de Jong & Ben Koks

Monitoring is bij vogelonderzoek de basis om op lange termijn aantalsontwikkelingen bij te houden. Monitoring betekent dat je over een lange adem moet beschikken en om die reden kan met bewondering worden gekeken naar de lange telreeksen die bijvoorbeeld langs vastelandskust van Friesland en Groningen, op Ameland en in de Dollard al zijn ontstaan (van Dijk & van 't Hoff 1999, Engelmoer *et al.* 1983, 1996, Kersten *et al.* 1997 en Prop *et al.* 1999).

Integrale hoogwatertellingen van grote gebieden zijn niet in alle gevallen toereikend om aantalsveranderingen goed te registreren. Er zijn bijvoorbeeld nogal wat soorten steltlopers die in relatief korte tijd doortrekken. Om deze reden is men in 1987 in het Waddengebied van Sleeswijk-Holstein begonnen met 14-daagse tellingen van steekproefgebieden (Rösner 1994). Tezamen met de integrale tellingen vormen de 14-daagse tellingen een belangrijk instrument om aantalsveranderingen bij vogels in de Waddenzee snel te onderkennen. Het Common Wadden Sea Secretariat in Wilhelmshaven coördineert tegenwoordig de internationale inspanningen en is onder andere motor achter de rapportage van de Waddenzeetellingen (Poot *et al.* 1996, Rösner *et al.* 1994). SOVON Vogelonderzoek Nederland is verantwoordelijk voor het Nederlandse deel van het 'Joint Monitoring Project on Migratory Waterbirds' van de drie Waddenzeelanden. Zonder de vrijwillige inzet van regionale telgroepen zou dit systeem van tellingen echter nooit uitgevoerd kunnen worden.

In de Nederlandse Waddenzee is men in het seizoen 1992/93 begonnen met de 14-daagse tellingen van steekproefgebieden. Het gaat tegenwoordig om een twaalfal gebieden. Een select gezelschap wadvogelaars trekt er één tot twee maal per maand op uit om in een vastomlijnd gebied alle relevante soorten te tellen. Één van de laatste gebieden die aan de lijst van Nederlandse steekproefgebieden kon worden toegevoegd lag langs de Groninger Noordkust. In deze bijdrage worden de resultaten uit de eerste drie telseizoenen (1995/96 t/m 1997/98) van het steekproefgebied langs de westelijke Noordpolder besproken.

Materiaal en methode

Het steekproefgebied langs de westelijke Noordpolder ligt ten noorden van Den Andel en Warffum (figuur 1). Het heeft een lengte van 4,2 km en strekt zich uit tussen de vaargeul naar de haven van Noordpolderzijl en de grens met het traject Linthorst Homanpolder. Zie verder van Dijk & van 't Hoff (1999) elders in dit nummer voor de ligging ten opzichte van de andere gebieden langs de Noordkust. Het steekproefgebied kent de volgende onderverdeling:

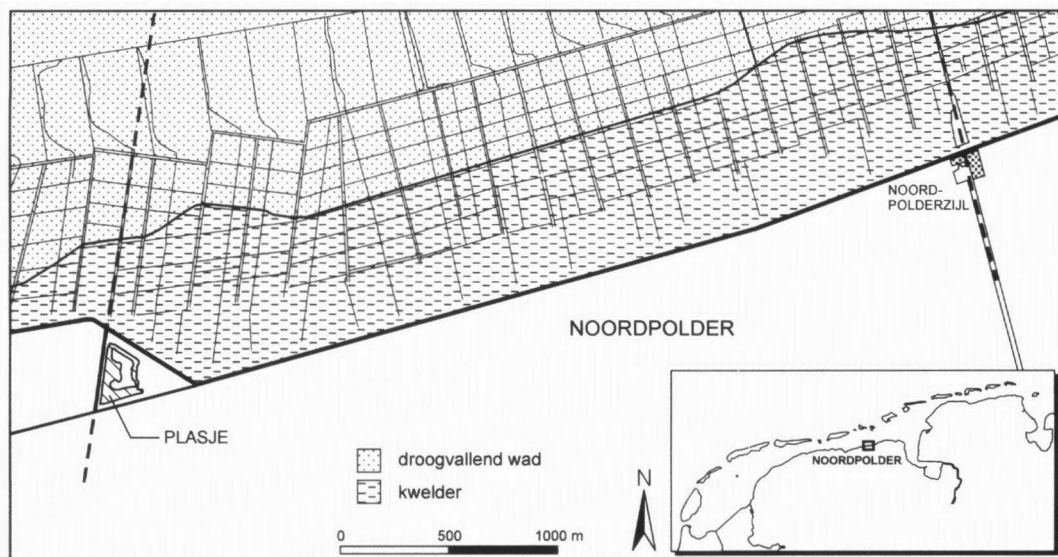
- * buitendijks (kwelders, landaanwinningswerken en wad).

Overvliegende Wulpen.

- * binnendijks (grootschalig open landbouwgebied, voornamelijk akkerbouw).
- * een binnendijks plasje, in bezit van de Stichting Het Groninger Landschap.

Zowel binnendijks als buitendijks zijn rond hoog water alle vogels geteld die door een telescoop vanaf de zeedijk zijn te determineren. Op de kwelder worden, afhankelijk van de waterstand en het zicht, één of meerdere insteken gemaakt omdat een deel van de vogels in de vegetatie verscholen kan zitten of zich achter de rishoudammen van de landaanwinningswerken kan ophouden. Binnendijks zijn geen insteken gemaakt en is

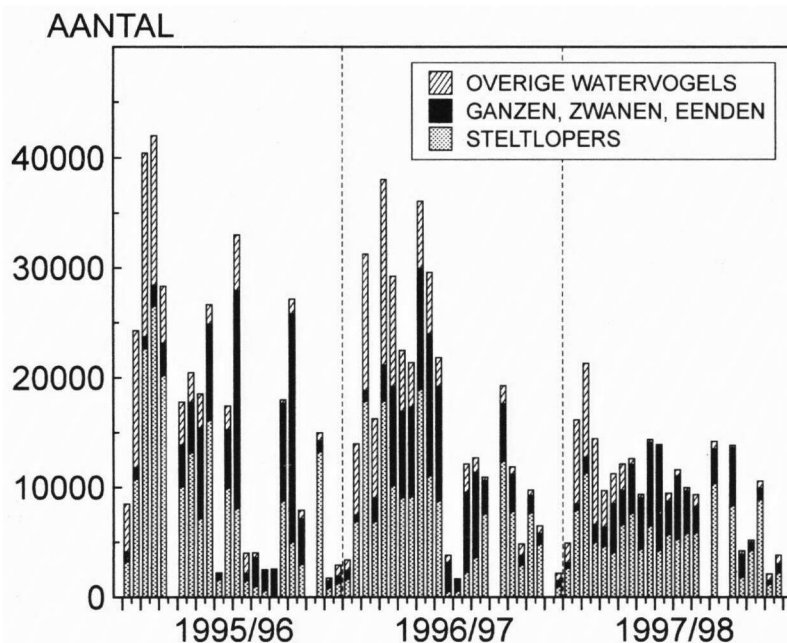
Figuur 1. Kaart van de westelijke Noordpolder. Aangegeven is de grens van het steekproefgebied.

naar schatting de helft van het gebied tot aan de slaperdijk goed bekeken. Bij het plasje is voorzichtigheid geboden omdat gemakkelijk verstoring van de aanwezige vogels kan plaatsvinden. Tijdens een normale telling zijn er twee tellers die naar elkaar toelopen. Hierdoor wordt de kans geminimaliseerd dat vogels dubbel worden geteld. De methodiek is identiek aan die van de integrale hoogwatertellingen, zie verder van Dijk & van 't Hoff (1999). Sommige tellingen waren tevens onderdeel van de integrale tellingen. Tijdens de tellingen zijn alle watervogels en roofvogels geteld. Ook een aantal karakteristieke 'kwelderzangers' (Strandleeuwerik, Frater, IJsgors en Sneeuwgorse) en soorten als Velduil en Bonte Kraai zijn meegeteld.

De gegevens zijn gebaseerd op de periode tussen 1 juli 1995 t/m 30 juni 1998. Een seizoen begint op 1 juli en eindigt op 30 juni. In principe is om de veertien dagen in het weekend een telling uitgevoerd. In sommige perioden is ook wekelijks geteld. In totaal zijn 85 geslaagde tellingen uitgevoerd. Doordat het tijdstip van hoog water soms ongunstig was, zit er in een aantal gevallen een periode van drie weken tussen de tellingen. Hierdoor ontbreekt tweemaal een telling bij een halve maand. Verder vielen tellingen

uit door slecht weer (twee maal mist) en door organisatorische problemen (twee maal). Indien door wekelijkse bezoeken twee tellingen uit een halve maand beschikbaar waren, wordt in figuur 2, 3 en 5 het gemiddelde gepresenteerd.

In deze bijdrage worden niet alle soorten besproken. We behandelen met name soorten die karakteristiek zijn voor het gebied en soorten die door het onregelmatige karakter van de integrale tellingen niet goed uit de verf komen. In figuur 4, 6 en 7 worden van 23 verschillende soorten maxima en gemiddelden per halve maand gepresenteerd. De gemiddelden zijn berekend over drie seizoenen. In zes gevallen (bij een ontbrekende telling, zie hierboven) zijn de gemiddelden berekend over twee seizoenen. De resultaten worden vaak vergeleken met die van de Dollard en de integrale tellingen langs de Noordkust (van Dijk & van 't Hoff 1999 en Prop *et al.* 1999 elders in dit nummer). Als het om een vergelijking op deelgebiedsniveau langs de Noordkust gaat, is deze vergelijking gebaseerd op het recent verschenen rapport van de Wadvogelwerkgroep Groningen (van 't Hoff 1998). Met Groninger kust wordt bedoeld de Noordkust.

Figuur 2. Aantalsverloop van watervogels langs de westelijke Noordpolder in 1995/96 t/m 1997/98.

Resultaten

Algemeen

In figuur 2 is te zien dat in de eerste twee seizoenen met enige regelmaat 25.000 tot 40.000 vogels zijn geteld. In het derde seizoen wordt dit aantal niet meer gehaald, onder andere door het ontbreken van grote aantallen Brandganzen, Scholeksters en meeuwen. De meeste soorten watervogels, in het bijzonder zwanen, ganzen, grondeenden, steltlopers en meeuwen zijn goed vertegenwoordigd. Buiten de broedtijd is de Noordkust één van de beste gebieden om een groot aantal soorten roofvogels te zien. Tenslotte onderstrepen de tellingen tevens het belang van de Noordkust voor een aantal kwelderzangers.

Figuur 3 laat zien dat verreweg de grootste aantallen buitendijks overtijden. Toch moet het belang van het binnendijkse cultuurland niet worden onderschat. Met name na de oogsttijd, maar ook in het vroege voorjaar, maakt een groot aantal doortrekkers gebruik van dit gebied. Behoudens een klein najaarspiekje beperkt het voorkomen van Goudplevier en

Kievit zich voornamelijk tot het binnendijkse gebied. *Anser*-ganzen en Kleine Zwanen laten zich slechts sporadisch buitendijks zien. In vergelijking met de kwelders en het cultuurland vallen de aantallen watervogels in het plasje bijna in het niet. Toch is dit kleine natuurgebied van betekenis voor soorten als Wintertaling, Kemphaan, Kleine Strandloper en Zwarte Ruiter. Ook de kans om een schaarse soort te zien is hier relatief groot.

Het ligt voor de hand dat tijdens de vele honderden velduren met enige regelmaat

landelijke of regionale zeldzaamheden zijn waargenomen. Een willekeurige greep uit de lijst bevat soorten als Roodkeelduiker, Roodhalsfuut, Kleine Zilverreiger, Dwerggans, Witbuikrotgans, Zwarte Rotgans, Roodhalsgans, Casarca, Grauwe Kiekendief, Morinelplevier, Temmincks Strandloper, Grote Jager, Zwartkopmeeuw, Geelpootmeeuw, Lachstern, Grote Gele Kwikstaart en Bladkoning. Onvergetelijk was een Raaf die op 22 oktober 1995 achtervolgd door Kauwtjes en kraaien langs de zeedijk richting Noordpolderzijl vloog.

Soortbesprekingen

Aalscholver

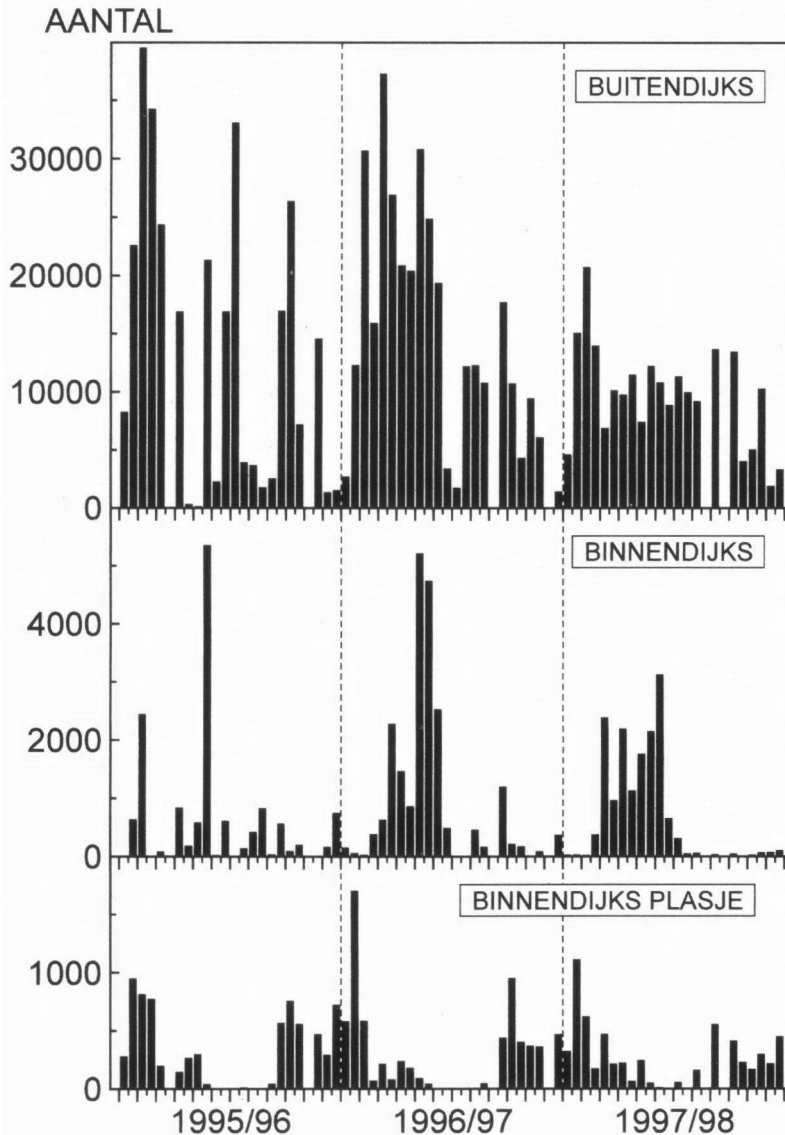
Deze viseter laat in Nederland de laatste jaren een forse uitbreiding als broedvogel zien. Hoewel het aantal broedparen de laatste jaren wat is afgenomen, is het aantal kolonies wel toegenomen (van Dijk *et al.* 1998a). Ook in de Waddenzee heeft de soort zich op drie locaties als broedvogel gevestigd. Twee kolonies liggen in de oostelijke Waddenzee (Koks & Hustings 1998) en kunnen van invloed zijn op het aantal vogels dat tijdens hoogwatertellingen wordt geteld. Aalschol-

vers pleisteren met name in de nazomer, tussen juli en half oktober, langs de kust (figuur 4). Na november is het snel afgelopen met het beeld van deze prehistorische silhouetten op de rijshoutdammen van de landaanwinningswerken. In het voorjaar is de soort sterker aan de broedkolonies gebonden (Nehls & Gienapp 1997) en worden de aantallen voor een deel door onvolwassen vogels bepaald.

Onze meetreeks is te kort om iets zinnigs over de toename in de Waddenzee te melden, maar langs de Groninger kust is deze toename in ieder geval wel vastgesteld. Ook op de Razende Bol bij Texel (van Dijk *et al.* 1998b) en elders in de Waddenzee heeft de toegenomen broedpopulatie zich doorvertaald in een toename van het aantal getelde vogels (Poot *et al.* 1996).

Kleine Zwaan

De akkerbouwgebieden van het Hogeland zijn van grote betekenis voor pleisterende Kleine Zwanen in Nederland (Koffijberg *et al.* 1997). Nadat een deel van de vogels heeft bijgetankt op knolletjes van fonteinkruid in de Lauwersmeer, zwermen grote groepen uit over de akkers tussen de Eemshaven en Harlingen (Engelmoer 1997, 1998, Koffijberg *et al.* 1997). Uit aflezingen van een groot aantal gekleurmerkte individuen is duidelijk geworden dat duizenden vogels van de oogstresten gebruik maken. Het gaat hier ook om vogels die uit de Baltische staten en bijvoorbeeld Dene-marken komen en zich aansluiten bij de reeds aanwezige groepen. In het gebied tussen de Lauwersmeer en de Eemshaven zitten in normale jaren al gauw zo'n 1.000 à 1.500 zwanen, maar in november 1997 werden bijvoorbeeld 2.700 geteld. Er wordt voor- namelijk gefoerageerd op oogstresten van suikerbieten, maar het

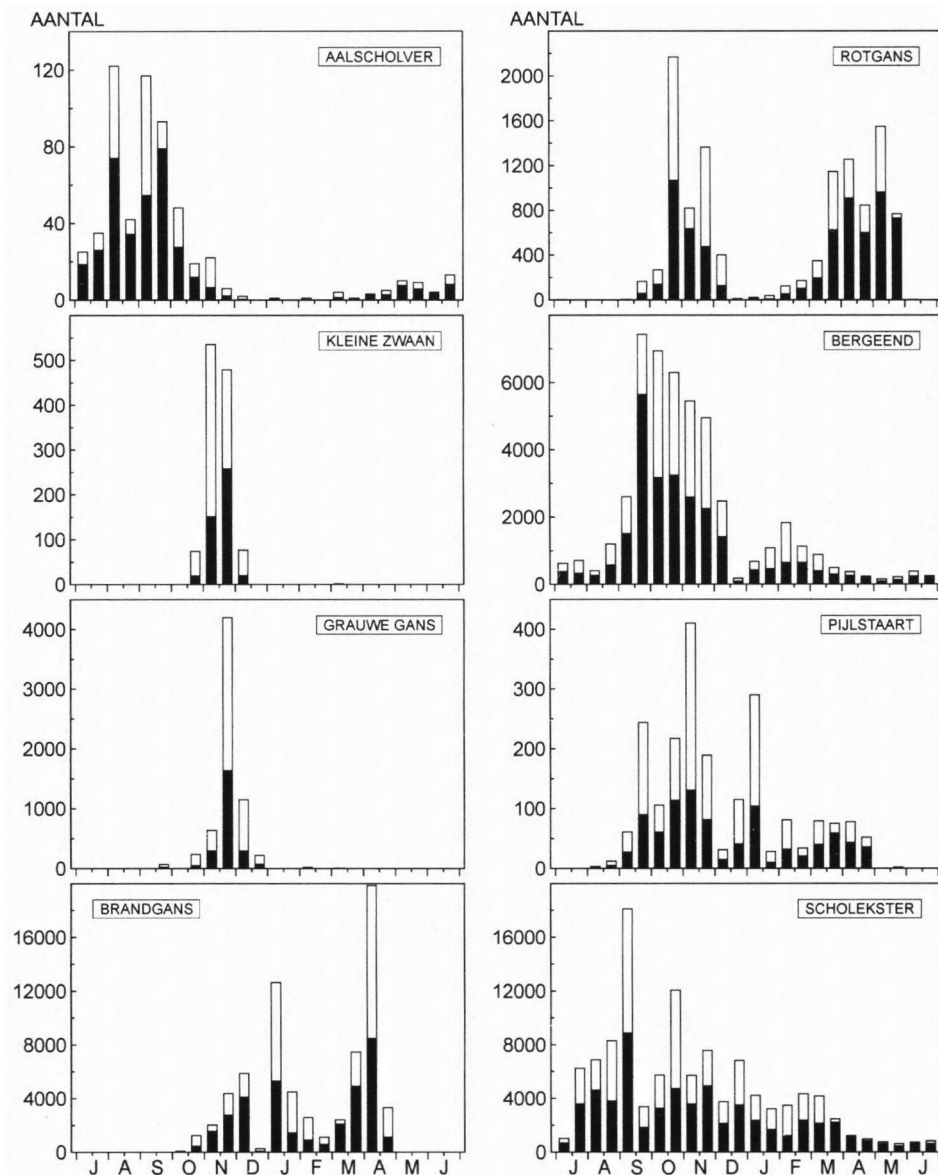

Figuur 3. Aantalsverloop van watervogels langs de westelijke Noordpolder in 1995/96 t/m 1997/98 in de drie deelgebieden.

belang van winterpeen lijkt toe te nemen. Slechts incidenteel wordt gevoerageerd op wintergranen en gras.

Hoewel Kleine Zwanen in hoge mate een onvoorspelbare gebiedskeuze hebben, kan gesteld worden dat het zeer open landschap van de Noordpolder erg in trek is bij foeragerende groepen. Samen met de aangrenzende Lauwerpolder en Uithuizerpolder en een aan-

tal gebieden dichtbij de Lauwersmeer zijn deze polders van belang voor de soort tijdens een relatief korte najaarsperiode (figuur 4). Bij verstoring overdag vliegen de zwanen soms even naar het wad om daar een tijdlang te rusten. Zichtwaarnemingen wijzen erop dat de zwanen uit de Noordpolder 's nachts afwisselend de Lauwersmeer en de landaanwinningswerken buitendijks als slaapplek kunnen gebruiken.

Figuur 4. Aantalsverloop van Aalscholver, Kleine Zwaan, Grauwe Gans, Brandgans, Rotgans, Bergeend, Pijlstaart en Scholekster langs de westelijke Noordpolder.

Brandgans.

Het gepresenteerde patroon is slechts gedeeltelijk representatief voor de westelijke Noordpolder. Pieksgewijs kunnen de aantallen fors hoger zijn en tot ver in december kunnen pleisterende vogels aanwezig zijn.

Grauwe Gans

In toenemende mate maken Grauwe Ganzen gebruik van de oogstresten langs de Groninger kust. Het aantalsverloop (figuur 4) vertoont veel overeenkomsten met dat van de Kleine Zwaan. Vaak worden beide soorten in gemengde groepen op de akkers waargenomen.

Brandgans

De Brandgans is de talrijkste ganzensoort langs de Groninger kusten. De stormachtige groei van met name de Zweedse populatie en het wegvallen van de jacht hebben geleid tot een grote toename van de bij ons overwinterende Brandganzen. Met name langs de Friese kust is deze ontwikkeling spectaculair te noemen (Engelmoer 1997, 1998), maar ook langs de Noordkust en in de Dollard zijn tegenwoordig grote groepen foeragerende vogels te vinden. De Noordpolder neemt langs de Noordkust een bijzondere plaats in. Zowel binnendijs als buitendijs kunnen tussen november en april forse aantallen worden gezien. Het maximum tijdens een telling van het steekproefgebied (19.850 op 7 april 1996) overstijgt zelfs het maximum dat tijdens de integrale tellingen is vastgesteld (16.811 in januari 1996). Tijdens de officiële ganzen- en zwanentellingen langs de Noordkust zijn overigens aantallen tot 30.000 vogels geteld (april 1998) en het is aannemelijk dat ook dit record binnenkort zal sneuvelen. Het door ons gevonden patroon (figuur 4) maakt duidelijk dat snelle wegtrek, maar ook een snelle terugkomst na bijvoorbeeld een

Drinkende Rotganzen langs de Noordkust.

vorstinval mogelijk is. Verder is het duidelijk dat de kwelders vooral in april van zeer groot belang kunnen zijn voor de Brandgans. Tenslotte is het binnendijs gelegen plasje van betekenis als drinkplaats voor Brandgansen.

Rotgans

Het aantalsverloop in figuur 4 wijkt af van dat tijdens de integrale tellingen. In de westelijke Noordpolder lijkt de voorjaarspiek eerder te beginnen. Vooral de najaarsaantallen steken gunstig af tegen die van de hele Noordkust. Vermoedelijk is de Noordpolder voor de soort het meest geschikte gebied (Spaans 1993). Een combinatie van twee factoren, het landbouwkundig gebruik van een deel van de hoge kwelder (eiwitrijk gras) en de zoetwateruitlaat bij Noordpolderzijl (drinkwater), is vermoedelijk een verklaring voor het relatief talrijke voorkomen (Bernard Spaans).

Het is overigens boeiend de toename van de Brandgans op de voet te volgen. Het is namelijk niet uitgesloten dat een verdere toename van de Brandgans (groter en dominant ten opzichte van de Rotgans) zal leiden tot verdringing van de Rotgans.

Bergeend

Het Nederlandse Waddengebied is van internationale betekenis voor overwinterende en doortrekkende Bergeenden (Melftofte *et al.*

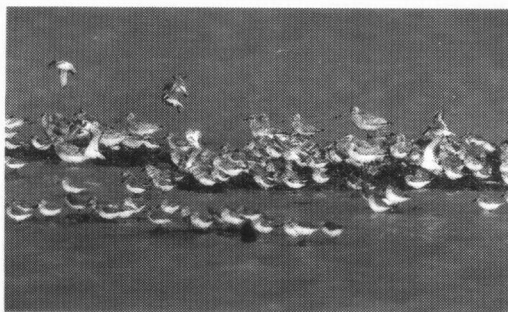
1994, Poot *et al.* 1996). Nadat de vogels in de nazomer de ruiplaatsen in de Duitse Bocht verlaten, nemen de aantallen in de Noordpolder toe (figuur 4). Tijdens de integrale tellingen lijkt met name de periode september tot en met januari van belang. Tijdens de 14-daagse tellingen nemen de aantallen in de tweede helft van september fors toe om daarna tot in november hoog te blijven. Pas in december nemen de aantallen verder af. Hierbij dient te worden opgemerkt dat een tweetal strenge winters het beeld in het steekproefgebied in hoge mate heeft bepaald. De afwijkende januari-aantallen ten opzichte van de integrale tellingen zijn dan ook een gevolg van de strenge winters van 1995/96 en 1996/97. In de wintermaanden laat een deel van de najaarspopulatie zich overigens afzakken naar de kusten van Engeland en Frankrijk (Melftofte *et al.* 1994). In voorjaar en zomer zijn de aantallen beduidend lager. Een aanzienlijk deel van de Bergeenden bevindt zich dan op de broedplaatsen.

Pijlstaart

Pijlstaarten waren, een enkele uitschieter daargelaten, nimmer talrijk tijdens onze tellingen (figuur 4). Vroeger moet deze vogel veel prominenter langs de kust aanwezig zijn geweest dan nu het geval is (Boekema *et al.* 1983). Ook de afgenomen vangsten in eendenkooi Nieuw Onrust in de Westpolder laten

Smienten boven een bevroren kwelderrand.

Groepje overtiende steltlopers.

een soortgelijk beeld zien (Mast 1995). Het is aannemelijk dat de afname van geschikte pioniervegetaties in de Lauwersmeer, in combinatie met een verminderd voedselaanbod in het aangrenzende landbouwgebied (minder graanstoppels), verklaringen vormen voor de afname langs de Noordkust. Het gevonden seizoenspatroon wijkt niet wezenlijk af van wat tijdens de integrale tellingen is vastgesteld. Het is niet duidelijk waardoor de grote aantalsfluctuaties worden veroorzaakt, maar weersinvloeden kunnen van belang zijn geweest. Het maximum van 410 vogels op 12 november 1995 is een respectabel aantal voor de Noordkust.

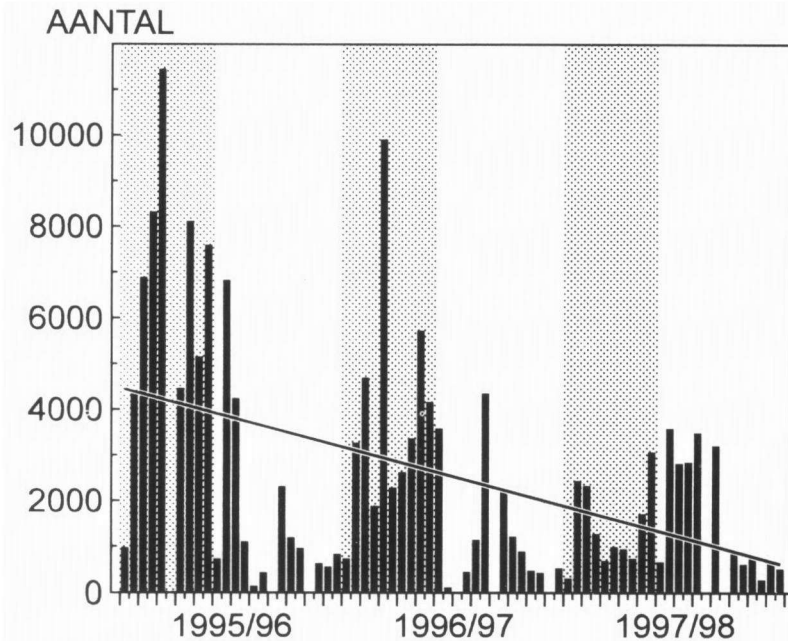
Scholekster

De internationale Waddenzee is het belangrijkste gebied voor de Scholekster in Europa. Nergens anders zijn de aantallen broedvogels zo hoog. Tevens overwinteren er enorme aantallen en in normale winters maken naar schatting 400.000 vogels gebruik van het gebied (Meltofte *et al.* 1994). De Nederlandse Waddenzee herbergt in deze winters zo'n 200.000 à 230.000 Scholeksters en daarmee behoort de soort tot de talrijkste steltlopers. De draagkracht van het gebied wordt met

name bepaald door perioden met strenge vorst. De beschikbaarheid van schelpdieren bepaalt dan het verschil tussen overleven en doodgaan.

Dat er wat met de voedselvoorziening aan de hand is zullen weinigen na de strenge winters van 1995/96 en 1996/97 nog ontkennen. Met name na de eerste winter werden plaatselijk grote aantallen dode vogels gevonden (Hulscher *et al.* in voorbereiding, Smit & Koks 1997) en de broedpopulatie is tussen 1995 en 1996 met ongeveer 20% afgenomen (Koks & Hustings 1998). Verder berekenden Nève & van Noordwijk (1997) op basis van geringde individuen dat de jaarlijkse overleving in de periode 1980-1994 is teruggelopen, waarschijnlijk als gevolg van een verminderd voedselaanbod. Er lijkt dus wel degelijk wat aan de hand te zijn met de Waddenzee. Het is dan ook interessant na te gaan hoe de aantallen zich langs de westelijke Noordpolder hebben ontwikkeld.

Om deze vraag gedeeltelijk te kunnen beantwoorden is het goed na te gaan hoe de door ons vastgestelde aantallen zich verhouden tot die van de integrale tellingen langs de Noordkust. Tijdens de integrale tellingen komt een

Figuur 5. Aantalsverloop van de Scholekster langs de westelijke Noordpolder in 1995/96 t/m 1997/98. De regressielijn is berekend over de maanden juli t/m november.

robuust beeld naar voren waarbij de aantallen in de periode augustus tot en met januari redelijk constant zijn. Het aantalsverloop in figuur 4 laat voor de westelijke Noordpolder een wat grilliger beeld zien. Dit patroon is voor een deel het gevolg van de relatief geringe oppervlakte van het gebied waardoor verplaatsingen naar aangrenzende telgebieden kunnen plaatsvinden. Dat neemt niet weg dat de aantallen in de maanden juli t/m november het hoogst zijn. Binnen onze telreeks drukken de wintereffecten de aantallen in december en januari. In figuur 5 is dit goed te zien: de aantallen waren hoger in de milde winter van 1997/98. Om iets te kunnen zeggen over een eventuele afname in de loop van de tijd hebben ons beperkt tot de periode juli t/m november. Voor deze vijf maanden hebben we een regressielijn berekend die is weergegeven in figuur 5. Uit het verloop van deze lijn valt duidelijk af te lezen dat na de winter van 1995/96 de najaarsaantallen structureel lager liggen. Door de schaal van het gebied en de relatief korte tijdsduur van de telreeks kunnen nog geen al te harde conclusies aan deze resultaten worden verbonden. Wel zijn onze bevindingen indicatief voor de klap die de populatie na twee winters heeft opgelopen.

Bontbekplevier

Bontbekplevieren waren nimmer talrijk tijdens de tellingen. Het gevonden patroon (figuur 6) komt goed overeen met de resultaten uit de integrale tellingen. In het najaar is de soort zowel binnendijs als buitendijs waargenomen. Opvallend is de piek in de tweede helft van mei. Het gaat hier om zogenaamde Toendrabontbekplevieren. Deze vogels overwinteren in West-Afrika en broeden in het hoge noorden (Melftofte *et al.* 1994).

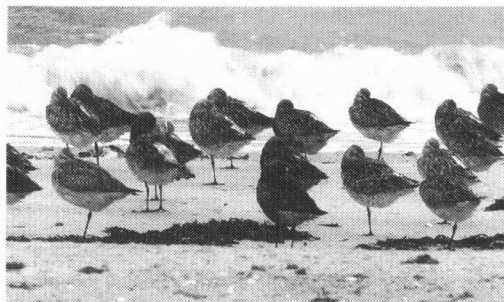

Kleine Strandloper.

Goudplevier en Kievit

Beide oogjagers laten zich tijdens de tellingen voornamelijk in het landbouwgebied zien. In het vroege voorjaar is er een korte piek van vogels op de kort begraaide kwelderdelen. Naarmate de oogst vordert en de rust in het cultuurland toeneemt, nemen de aantallen Goudplevieren en Kieviten op de akkers toe (figuur 6).

Kieviten worden met name in augustus, oktober en november waargenomen. Verder is er een doortrekpiekje in de tweede helft van maart van vogels op weg naar noordelijk gelegen broedgebieden. In de nazomer en herfst laten Goudplevieren een min of meer vergelijkbaar patroon zien. De voorjaarspiek in maart is bij de Goudplevier veel geprononceerder dan bij de Kievit. Na november schuiven beide soorten, afhankelijk van het weer, schoksgewijs door naar de graslandgebieden om bij invallende vorst volledig te verdwijnen (van Scharenburg & van 't Hoff 1997).

Overtijende Rosse Grutto's.

Zilverplevier

Een telling in een getijdengebied kan nauwelijks geslaagd worden genoemd zonder het melancholische gefluit van Zilverplevieren. Figuur 6 laat zien dat er momenten zijn waarop relatief grote aantallen binnen het telgebied geregistreerd kunnen worden. De piek in de tweede helft van mei is opvallend en komt goed overeen met de resultaten van de integrale tellingen. Uitschieters bepalen binnen onze kleine steekproef voor een deel het grillige seizoenspatroon. De relatief grote aantallen in de tweede helft van augustus lijken overeen te komen met die van de integrale tellingen, maar in september blijven de aantallen enigszins achter bij die van de hele Noordkust. Het door ons gevonden

seizoenspatroon komt goed overeen met de resultaten uit de 14-daagse tellingen in de Duits-Deense Waddenzee (Poot *et al.* 1996). Meestal is de soort prima te tellen omdat de vogels in rijen op de rijshouddammen van de landaanwinningswerken overtijen.

Kanoet

De Kanoet is een goed voorbeeld van een soort die bij de integrale tellingen van de Noordkust matig uit de verf komt. Kanoeten hebben een sterke voorkeur voor kale zandplaten, zoals Simonszand (van der Boon 1999, elders in dit nummer) en Rottumerplaat. De winterverspreiding beperkt zich voornamelijk tot de westelijke Waddenzee (Meltofte *et al.* 1994). De kans dat een waarnemer kan genieten van een compacte groep Kanoeten langs de Noordkust is daarom gering. Toch worden er in de loop van de jaren met enige regelmaat Kanoeten gezien, maar het beeld wordt veelal bepaald door incidentele waarnemingen. Ons seizoenspatroon (figuur 6) wijkt daarom af van dat van de Noordkust. Kanoeten vertonen langs de Noordpolder een korte najaarspiek in juli-augustus en een eveneens korte voorjaarspiek tussen de tweede helft van april en de eerste helft van mei. Tijdens onze telreeks werden maximaal 1.500 vogels gezien, op 3 augustus 1996.

Bonte Strandloper

Het aantal Bonte Strandlopers dat van de Oost-Atlantische trekbaan gebruik maakt wordt op 2,2 miljoen geschat (Meltofte *et al.* 1994). Het merendeel van deze vogels trekt in verschillende golven door de Waddenzee en het is daarom niet verwonderlijk dat het seizoenspatroon een paar forse uitschieters laat zien. Het maximum dat wij tijdens de 14-daagse tellingen hebben gezien bedroeg 8.903 exemplaren (27 augustus 1995). Dit aantal steekt schril af tegen de enorme wolken die op Rottum, Ameland en bijvoorbeeld het Balgzand kunnen rondvliegen (Kersten *et al.* 1997, Meltofte *et al.* 1994). Toch moet het belang van de Noordkust niet worden uitgevlakt. De 58.270 Bonte Strandlopers die in de maand april zijn vastgesteld, geven aan dat de hoogwatervluchtplaatsen langs de Noordkust van internationale betekenis zijn voor deze strandloper. Het door ons gevonden patroon (figuur 6) vertoont een opvallende gelijkenis met de resultaten van de 14-

daagse tellingen in Nedersaksen (Poot *et al.* 1996). Vermeldenswaardig is de sterke door-trekkie in de tweede helft van maart en de eerste helft van april (figuur 6).

Kemphaan

Het is opvallend dat Kemphanen vrijwel uitsluitend tijdens de najaarstrek zijn waargenomen (figuur 6). Dit staat in contrast met het beeld elders in de Waddenzee (Poot *et al.* 1996) en het patroon dat tijdens de Noordkusttellingen is vastgesteld. Een belangrijk deel van de Kemphanen is in het binnendijkse plasje gezien.

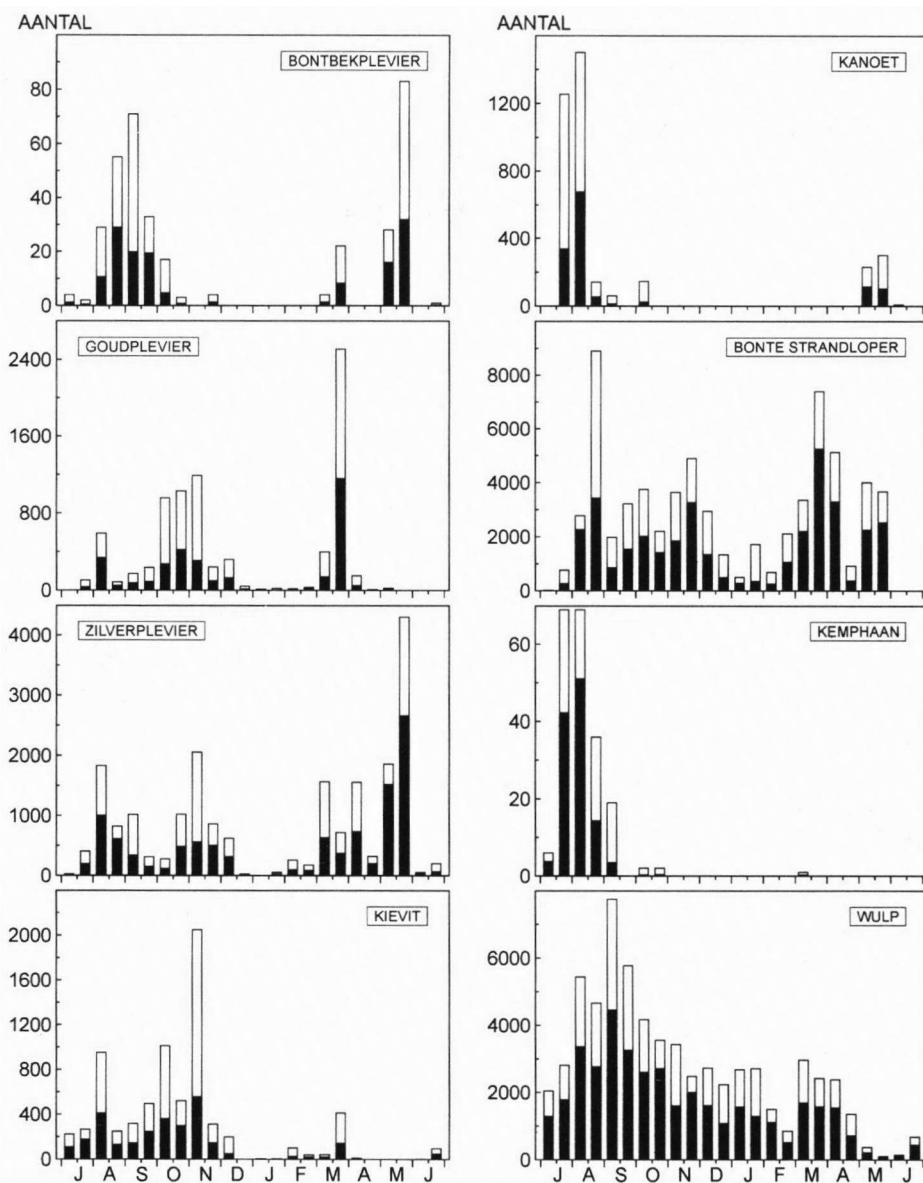
Wulp na een hoogwatertelling.

Wulp

De Wulp is een voorbeeld van een soort die over de drie seizoenen ongeveer hetzelfde patroon laat zien (figuur 6). Na een piek in september nemen de aantallen in de loop van de tijd geleidelijk af. Het maximum van 7.747 vogels dat op 1 september 1996 is gezien valt samen met de periode dat het maximum langs de Noordkust is vastgesteld. Het aantal Wulpen dat reeds in juli de hoogwatervluchtplaatsen bezoekt zal voor een groot deel uit onze eigen broedvogels bestaan. Het voorjaarspiekje in maart en april moet uit noordelijke broedvogels bestaan. Onze eigen broedvogels hebben dan al lang en breed hun territoria bezet.

Zwarte Ruiter

Evenals bij de Kemphaan en Groenpootruiter lijkt de voorjaarstrek bij de Zwarte Ruiter volledig aan het gebied voorbij te gaan (figuur 7). De resultaten van de integrale tellingen wijzen op een duidelijke voorjaarspiek in mei, maar ook in april en juni zijn

Figuur 6. Aantalsverloop van Bontbekplevier, Goudplevier, Zilverplevier, Kievit, Kanoet, Bonte Strandloper, Kemphaan en Wulp langs de westelijke Noordpolder.

tijdens deze tellingen aardig wat Zwarte Ruiters waargenomen. Hoewel in het besproken tijdvak het maximum op 27 augustus 1995 viel (752 exemplaren), kan gesteld worden dat in het onderzoeksgebied september de beste maand is voor de soort. Overigens is het maximum alweer gesneuveld: op 11 juli 1998 werden in de westelijke Noord-

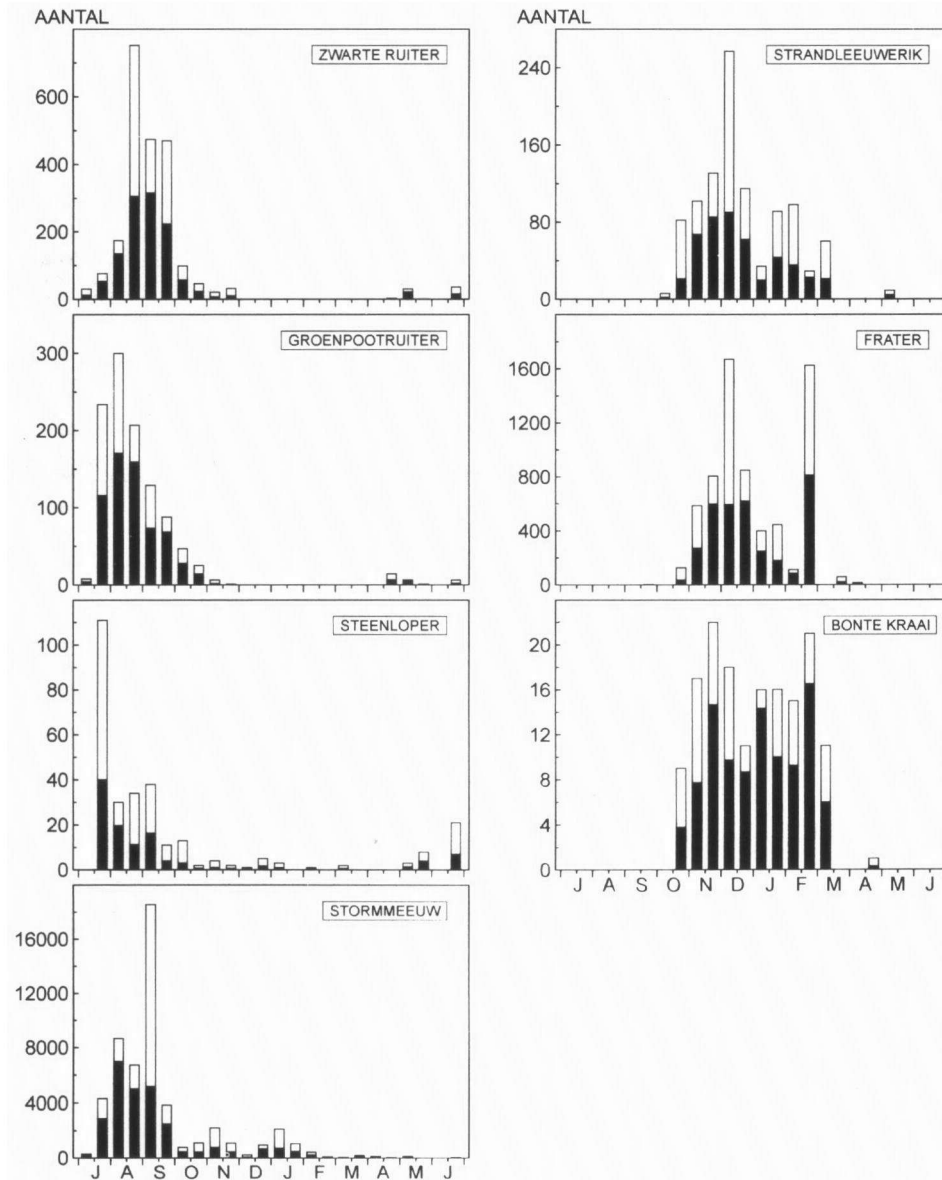
polder 835 Zwarte Ruiters vastgesteld. Dat de soort in de lift zit, wordt ook door Prop *et al.* (1999) opgemerkt. Het westelijke deel van de Noordpolder behoort duidelijk tot de betere gebieden van de soort in de Nederlandse Waddenzee. Het binnendijkse plasje oefent daarbij een grote aantrekkingskracht uit.

Groenpootruiter

De najaarstrek van deze ruiter begint duidelijk vroeger dan bij de Zwarte Ruiter (figuur 7). In juli en augustus is het kenmerkende geluid van Groenpootruiters overal te horen en het maximum werd op 3 augustus 1996 gezien (300 exemplaren). Het is onduidelijk waarom Groenpootruiters gedurende de voorjaarsstrek het gebied lijken te mijden.

Steenloper

Steenlopers zijn schaars in de westelijke Noordpolder. Alleen tussen eind juli en begin september verschijnen tientallen exemplaren die zich tussen de overtijende steltlopers ophouden (figuur 7). Met hoog water zitten Steenlopers graag op de rijshoutdammen van de landaanwinningwerken. De soort ontbreekt in het overgrote deel van het jaar. Dit

Figuur 7. Aantalsverloop van Zwarte Ruiter, Groenpootruiter, Steenloper, Stormmeeuw, Strandleeuwerik, Frater en Bonte Kraai langs de westelijke Noordpolder.

is in tegenstelling met het beeld dat uit de integrale tellingen naar voren komt. Deze verschillen zijn waarschijnlijk voor een aanzienlijk deel toe te schrijven aan het ontbreken van stenige substraten. Steenlopers zitten namelijk bij voorkeur op stenige ondergrond zoals de dijk langs de Emmapolder.

Stormmeeuw

Het grootste deel van de Stormmeeuwen die in Nederland overwinteren is afkomstig uit de Baltische staten (Meltotte *et al.* 1994). Voordat dit meeuwtje de graslanden intrekt, bevolken grote aantallen de voedselrijke getijdengebieden. In augustus en september zijn grote aantallen in het gebied waargenomen (figuur 7) en het maximum van 18.550 in de westelijke Noordpolder op 1 september 1995 is zelfs een record voor de Noordkust. Gezien het relatieve belang van de trajecten West-/Julianapolder en Negenboerenpolder is het niet ondenkbeeldig dat in deze periode tienduizenden Stormmeeuwen van het Groninger wad gebruik maken. Tegen de tijd dat de oogstwerkzaamheden ten einde lopen en de cultuurlanden weer natter worden, verdwijnen de meeste Stormmeeuwen weer uit beeld. Vanaf oktober is de soort relatief schaars.

Steenloper in zomerkleed.

Strandleeuwerik

In Nederland vormen de zeedijken langs de vastelandskust van Friesland en Groningen verreweg het belangrijkste gebied voor de Strandleeuwerik. Het gevarieerde beheer, waarbij kort begraasde delen worden afge-

wisseld door zadenrijke ruigten, in combinatie met de tientallen kilometers aanspoelzones langs de zeedijken is zeer geschikt voor deze soort. Tussen half oktober en de eerste helft van maart scharrelen aardig wat Strandleeuweriken langs de kust (figuur 7). Het maximum binnen het telgebied werd op 13 december 1997 vastgesteld en bedroeg 257 exemplaren. In dezelfde periode telde Harry Blijleven vanuit de auto 980 exemplaren langs de hele Noordkust. Deze indruk en het gegeven dat ook vlak buiten het telgebied regelmatig flinke zwermen worden gezien, doen vermoeden dat de soort talrijker is dan op grond van de integrale tellingen vastgesteld wordt.

Strandleeuwerik in de vegetatie.

Frater

De honderden hectaren kweldervegetatie vormen een onuitputtelijke voorraadschuur voor deze beweeglijke zanger. Het is niet goed na te gaan in hoeverre wadvogelaars tijdens tellingen deze soort altijd goed meetellen, maar het lijkt er sterk op dat het materiaal dat tijdens de integrale tellingen is verzameld niet compleet is. Ook de aantalsopgaven van Dierschke (1997) zijn verre van volledig. Tijdens onze tellingen zijn maxima van 1.625 en 1.670 exemplaren vastgesteld en dat terwijl de ruigere kwelder langs de Negenboerenpolder een veel grotere reputatie heeft voor deze soort. Uit het recente overzicht van Koffijberg & van Winden (1999) blijkt dat in piekjaren een fors deel van het Nederlandse bestand in het steekproefgebied langs de westelijke Noordpolder kan verblijven.

Het jaarpatroon (figuur 7) komt in grote lijnen overeen met de resultaten uit de integrale tellingen. Tot in april zijn Fraters in het gebied waargenomen.

Slechtvalk bij Noordpolderzijl.

Bonte Kraai

Het is de laatste jaren minder gewoon grote groepen Bonte Kraaien in Nederland te aanschouwen. Ook in de westelijke Noordpolder is de soort relatief schaars (figuur 7). Het voorkomen beperkt zich voornamelijk tot de periode tussen de tweede helft van oktober en de eerste helft van maart met uiterste data van 22 oktober en 14 maart.

Roofvogels

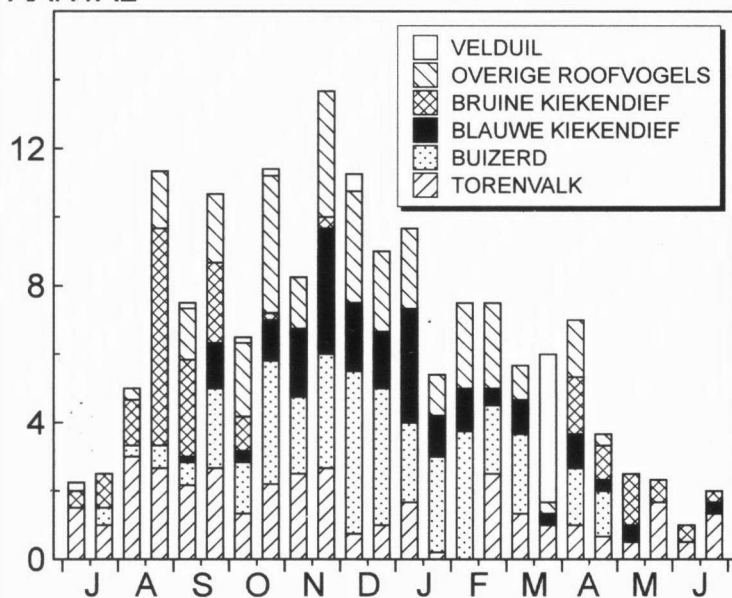
De Groninger kust moet voor veel soorten roofvogels een gebied zijn waar het water ze letterlijk uit de bek druppelt. Van 't Hoff (1989) heeft al eerder op de rijkdom aan roofvogels langs de Noordkust gewezen. Grotere aantallen zijn vrijwel nergens in Nederland te vinden en de variatie in prooiaanbod is groot. Toch is het niet eens zo lang geleden dat een jagen- de Slechtvalk een grote zeldzaamheid was tijdens een hoogwatertelling en zelfs de roofvogelkenner Rob Bijlsma had een paar jaar geleden niet durven beweren dat Haviken met grote regelmaat het open

Waddenlandschap zouden afschuimen. Engemoer *et al.* (1996), van 't Hoff (1989) en Prop *et al.* (1999) maken duidelijk dat praktisch alle soorten in de loop der jaren zijn toegenomen.

Buizerd en Torenvalk zijn de enige soorten die gedurende het gehele jaar in het gebied zijn waargenomen (figuur 8) met maxima van respectievelijk elf (12 december 1997) en acht (3 augustus 1996). Bruine Kiekendieven zwermen na het broedseizoen uit en worden zowel binnendijs als buitendijs waargenomen met een maximum van acht op 23 augustus 1997. Blauwe Kiekendieven zijn gedurende het grootste deel van het jaar te zien en vlakbij Noordpolderzijl was in de winter van 1995/96 op de kwelder een slaapplek. Het maximum bedroeg zes op 13 januari 1996.

De Slechtvalk is een verhaal apart. De eerste vogel werd op 9 augustus gezien en de laatste vogel kon op 11 april in het notitieboekje worden opgeschreven. Met name tussen september en februari zijn vrijwel altijd één tot drie Slechtvalken aanwezig. De totale winterpopulatie in de Nederlandse Waddenzee wordt tegenwoordig op 50 tot 70 individuen geschat (Koks 1998).

AANTAL

Figuur 8. Aantalsverloop van roofvogels en Velduil langs de westelijke Noordpolder. Weergegeven staan de gemiddelde aantallen per 14-daagse periode.

Wespendief, Grauwe Kiekendief, Havik, Sperwer, Ruigpootbuizerd, Smelleken en Boomvalk zijn onregelmatig waargenomen. Speciale aandacht verdient de waarneming van dertien Velduilen op 16 maart 1997. Deze bedreigde uilensoort wordt tegenwoordig nog maar sporadisch buiten het Waddengebied waargenomen.

Conclusie en aanbevelingen

Sedert de start in juli 1995 van de 14-daagse tellingen in het steekproefgebied langs de Noordpolder levert Avifauna Groningen een

kelingen op basis van de midwintertellingen zijn de belangrijkste uitkomsten uit deze reeks tellingen.

Op regionaal niveau worden daarnaast op initiatief van lokale telgroepen een groot aantal extra tellingen georganiseerd waarbij een verdere verfijning van kennis wordt aangebracht. Zo beschikken bijvoorbeeld telgroepen op Texel (Smit 1996), op Ameland (Kersten *et al.* 1997), langs de Friese kust (Engelmoer *et al.* 1983, 1996) en langs de Groninger kust (van Dijk & van 't Hoff 1999 en Prop *et al.* 1999 elders in dit nummer over een indrukwekkend aantal tellingen.

De Noordkust binnendijs.

bijdrage aan een internationaal project. Steekproeftellingen kennen in de internationale Waddenzee niet zo'n lange historie als de integrale gebiedstellingen. Deze integrale tellingen zullen altijd de belangrijkste bron van informatie over verspreiding en aantalsontwikkeling voor niet-broedvogels blijven. Uit Meltofte *et al.* (1994) is goed op te maken wat het grote belang is van gesynchroniseerde integrale tellingen in de Waddenzee. Goede populatieschattingen, het in beeld brengen van het afzonderlijke belang van gebieden en het vaststellen van aantalsontwik-

Deze optelsom van activiteiten heeft voor een belangrijke hoeveelheid kennis gezorgd. Natuurbeschermers en beleidsmakers zouden dit cijfermateriaal moeten koesteren!

De steekproeftellingen zoals die nu overal in de Waddenzee worden uitgevoerd, zijn bedoeld om op een systematische wijze aanvullende kennis te verzamelen. Binnen het gangbare schema van de integrale tellingen is monitoring van een aantal karakteristieke soorten lastig. Binnen het reguliere programma van integrale tellingen worden vogels die in januari in de Waddenzee verblijven mid-

dels de midwintertelling goed afgedekt. De midwintertrends van soorten als Brandgans, Scholekster en Zilverplevier zien er, strenge winters ten spijt, veelbelovend uit. Dat neemt niet weg dat monitoring van veel soorten buiten de winterperiode door snelle doortrekpieken en forse intervallen (vier tot vijf jaar) binnen het huidige telschema van de integrale tellingen, niet goed mogelijk is.

Het grote nadeel van steekproeftellingen ten opzichte van de integrale tellingen betreft met name de omvang van het steekproefgebied. Het telgebied langs de westelijke Noordpolder heeft vermoedelijk veel uitwisseling met omliggende gebieden, zowel met de trajecten elders langs de Noordkust als met gebieden als Simonszand en Rottum. Relatief kleine verstoringen in het steekproefgebied tijdens een telling kunnen bovendien vervelende effecten hebben op de verspreiding van over-tijdende vogels. Daarnaast leiden onvermijdelijke verschillen in de waterstand tot verplaatsingen naar andere gebieden. Het is onbekend in hoeverre deze effecten doorwerken op de aantallen.

Wat is de betekenis van de steekproeftellingen in de westelijke Noordpolder?

- * naast de Dollard beschikken we nu over een tweede gebied langs de vastelandskust in Groningen waar doortrekpieken en aantalsontwikkelingen nauwkeurig worden geregistreerd.
- * op basis van de verkregen informatie zou de Wadvogelwerkgroep Groningen wel-

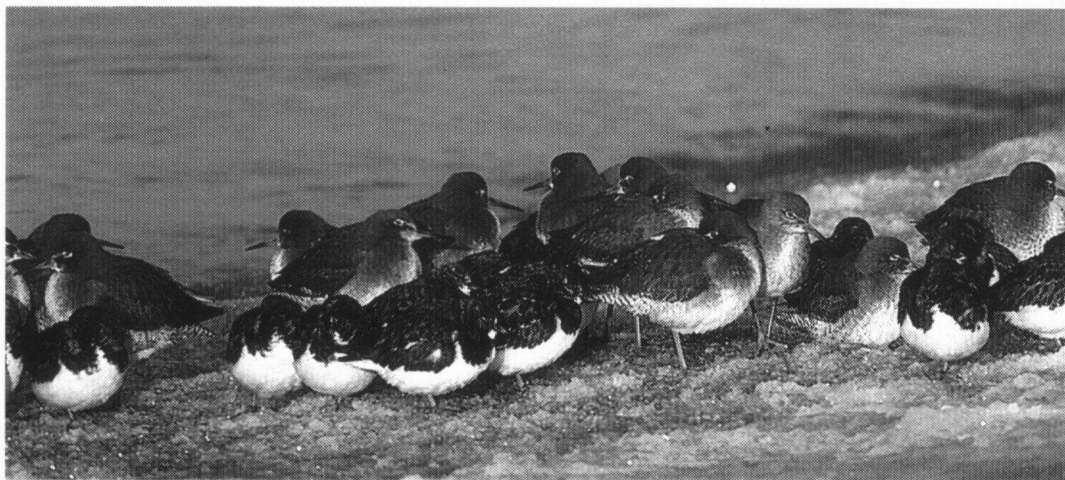
licht haar telprogramma beter kunnen afstemmen op soorten waarvan we de maxima nog niet goed weten. Het gaat hierbij om soorten als Kanoet, Groenpootruiter, Stormmeeuw en Frater. Wellicht wordt dan duidelijk of deze soorten ook (regelmatig) de 1%-norm (Meininger *et al.* 1995) overschrijden.

- * frequent uitgevoerde tellingen zijn bovendien een goed instrument om effecten van beheersmaatregelen goed te kunnen volgen, zie ook de bijdrage van Prop *et al.* (1999), elders in dit nummer.

Kortom, stug doorgaan met deze tellingen is nodig om waardevol trendmateriaal te verzamelen. Een nadere analyse is bovendien nodig om het belang van de steekproeftellingen in de Waddenzee goed in te kunnen schatten. De eerste resultaten zijn echter hoopgevend en we hopen dan ook dat deze bijdrage mensen zal motiveren zo nu en dan mee te helpen met deze tellingen. Ook onervaren tellers zijn altijd van harte welkom om eens mee te lopen en de kneepjes van dit boeiende telwerk onder de knie te krijgen.

Dankwoord

De volgende tellers hebben aan de tellingen een bijdrage geleverd: Theo Bakker, Peter de Boer, Arjo Bunscoeke, Jenny Cremer, Klaas van Dijk, Koen van Dijken, Jan van 't Hoff, Hans Hut, Roland Jalving, Johan de Jong, Marnix Jonker, John Kanon, Leon Kelder,

Steenlopers en Tureluurs onder winterse omstandigheden.

Ben Koks, Harrie Miedema, Kees van Scharenburg, Erik Schothorst, Bernard Spaans, Aart van der Spoel, André Straatsma, Hester Straatsma, Johannes Tonckens, Dick Veenendaal, Erik Visser en Nicolien de Vries. Klaas van Dijk, Jan van 't Hoff, Fred Hustings (SOVON) en Kees Koffijberg gaven nuttig commentaar op eerdere versies. Erik van Winden (SOVON) wordt bedankt voor de databaseverwerking. Verder zijn we dank verschuldigd aan de eigenaren/beheerders van de buitendijkse gronden en de zeedijk voor het betreden van hun terreinen.

Literatuur

- Boekema E., Glas P. & Hulscher J. 1983. Vogels van Groningen. Wolters-Noordhoff, Groningen.
- van der Boon V. 1999. Simonsrif: onbeschermde en stampvol vogels. *De Grauwe Gors* 27(1).
- Dierschke V. 1997. The status of Shorelark, Twite and Snow Bunting in the Wadden Sea. *Wadden Sea Ecosystem* 4: 95-114.
- van Dijk A., Boele A., Zoetebier D. & Meijer R. 1998a. Kolonievogels en zeldzame broedvogels in 1996. Rapport. SOVON, Beek-Ubbergen.
- van Dijk J., Koks B. & Kuiper D. 1998b. Razende Bol; vogels op de grens van Noordzee en wad. *De Graspieper* 18: 68-76.
- van Dijk K. & van 't Hoff J. 1999. Voorkomen en aantalsontwikkeling van wadvogels langs de Groninger Noordkust tussen 1972 en 1997. *De Grauwe Gors* 27(1).
- Engelmoer M. 1997. Pleisterende ganzen en zwanen langs de Friese Waddenkust seizoen 1996/97. Rapport. Altenburg & Wymenga, Veenwouden.
- Engelmoer M. 1998. Pleisterende ganzen en zwanen langs de Friese Waddenkust seizoen 1997/98. Rapport. Altenburg & Wymenga, Veenwouden.
- Engelmoer M., van Dijk K. & Timmerman A. 1983. Vogels van de Friese Waddenkust. Rapport. FFF, Leeuwarden.
- Engelmoer M., Kuipers R., Gartner H. & Ferwerda A. 1996. Vogeltellingen langs de Friese Waddenkust 1990-1995. Rapport. Wadvogelwerkgroep FFF, Ferwerd.
- van 't Hoff J. 1989. Roofvogels langs de Groninger kust tijdens hoogwatertellingen, 1976-1988. *De Grauwe Gors* 17(2): 10-23.
- van 't Hoff J. 1998. Wadvogeltellingen langs de Groninger Noordkust tussen 1973 en 1997. Rapport. Wadvogelwerkgroep, Groningen.
- Hulscher J., Koopman K., Koks B., Lambeck R., Meininger P., Smit C. & Triplet P. in voorbereiding. Differential age and sex related hard weather movements and mass mortality of Oystercatchers during the severe winters of 1995/1996 and 1996/1997. *Ardea*, in voorbereiding.
- Kersten M., Rappoldt C. & van Scharenburg K. 1997. Wadvogels op Ameland. In: M. Versluys, R. Engelmoer, D. Blok & R. van der Wal, *Vogels van Ameland*, pp 56-87. Friese Pers Boekerij, Leeuwarden.
- Koffijberg K., Voslamber B. & van Winden E. 1997. Ganzen en zwanen in Nederland. SOVON, Beek-Ubbergen.
- Koffijberg K. & van Winden E. 1999. De ups en downs van Fraters. *SOVON Nieuws* 12(1): 16-18.
- Koks B. 1998. Slechtvalken in de Nederlandse Waddenzee. *Slechtvalk Nieuwsbrief* 4(2): 13-15.
- Koks B. & Hustings F. 1998. Broedvogelmonitoring in het Nederlandse Waddengebied in 1995 en 1996. Rapport. SOVON, Beek-Ubbergen.
- Mast G. 1995. De Eendenkooi Nieuw Onrust in de Westpolder. Rapport. Ministerie van LNV, Groningen.
- Meininger P., Schekkerman H. & van Roomen M. 1995. Populatieschattingen en 1%-normen van in Nederland voorkomende watervogelsoorten: voorstellen voor standaardisatie. *Limosa* 68: 41-48.
- Meltofte H., Blew J., Frikke J., Rösner H. & Smit C. 1994. Numbers and distribution of waterbirds in the Wadden Sea. *WSG Bulletin* 74: 1-192.
- Nehls G. & Gienapp P. 1997. Nahrungswahl und Jagdverhalten des Kormorans *Phalacrocorax carbo* im Wattenmeer. *Die Vogelwelt* 118: 33-40.
- Nève G. & van Noordwijk A. 1997. De overleving van Scholeksters in de Waddenzee 1980-1994. Rapport. NIOO, Heteren.
- Poot M., Rasmussen L., van Roomen M., Rösner H. & Südbek P. 1996. Migratory Waterbirds in the Wadden Sea 1993/94. *Wadden Sea Ecosystem* 5: 1-79.
- Prop J., Esselink P. & Hulscher J. 1999. Veranderingen in aantallen vogels in de Dollard in relatie met lokaal en regionaal beheer. *De Grauwe Gors* 27(1).
- Rösner H. 1994. Population Indices for Migratory Birds in the Schleswig-Holstein Wadden Sea from 1987 to 1993. *Ophelia Supplement* 6: 171-186.

Rösner H., van Roomen M., Südbek P. & Rasmussen L. 1994. Migratory Waterbirds in the Wadden Sea 1992/93. Wadden Sea Ecosystem 2: 1-72.

van Scharenburg K. & van 't Hoff J. 1997. Kieviten, Goudplevieren en Wulpen in Groningen. De Grauwe Gors 25: 80-89.

Smit C. 1996. Tellingen van wad- en watervogels op Texel in de periode 1980-1990. In: A. Dijkse, Vogels op het Gouwe Boltje, pp 89-122. Langeveld & de Rooy, Den Burg.

Smit C. & Koks B. 1997. Scholeksters in de Waddenzee in de winter 1995/96. De Graspieper 17: 18-26.

Spaans B. 1993. Rotganzen aan de Groninger kust. De Grauwe Gors 21(3/4): 99-104.

*Johan de Jong
Bordewijklaan 93
9721 WD Groningen
tel. 050-5291585*

*Ben Koks
p/a SOVON Vogelonderzoek Nederland
Rijksstraatweg 178
6573 DG Beek-Ubbergen
tel. 024-6848111*
